

Criminologia I

Prof. Dra. Virginia Soldino Garmendia

Departament de Dret Penal

**Institut Universitari d'Investigació
en Criminologia i Ciències Penals**

virginia.soldino@uv.es

Tema 2

L'objecte de la Criminologia

Què estudia la criminologia?

- La criminologia estudia els comportaments delictius i la forma en la qual les societats responen a aquests.
- La criminologia és una ciència social → obté els coneixements de l'observació i anàlisi de la realitat de la delinqüència i del funcionament del sistema penal → les seues afirmacions han de basar-se en dades, en evidències i en investigacions; en cas contrari el que es proporciona no és coneixement, sinó opinions.

El delict

- Dret penal (concepte formal i normatiu):
 - Principis de legalitat i seguretat jurídica.
 - Conducta típica, antijurídica, culpable i punible.

- Sociologia: conducta desviada de les expectatives socials. La desviació no resideix en la conducta mateix sinó en els altres.
- Relativitat del concepte de delict: delict i reacció social.
- La percepció del delict varia segons l'època, el lloc i les normes socials.

<https://www.rtve.es/play/videos/informe-semanal/informe-semanal-larga-lucha-igualdad/1572262/>

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>

El delicte

Criminologia:

- Necessitat d'un concepte empíric, real i dinàmic.
- Valor instrumental → característiques i necessitats de la concreta investigació criminològica.
- Inclou conductes desviades/antisocials.
- Delicte com a problema social i comunitari: *és un problema de la comunitat, naix en la comunitat i en aquesta ha de trobar fórmules de solució positives.*
 - Incidència massiva i dolorosa en la població.
 - Persistència espaciotemporal.
 - Falta d'un consens inequívoc respecte a la seua etiologia i les tècniques d'intervenció eficaces.
 - Consciència social generalitzada respecte a la seua negativitat.

El delicte

- La criminologia rebutja el concepte jurídic formal de delicte i reclama majors cotes d'autonomia enfront del sistema legal per a seleccionar el propi objecte amb criteris rigorosament científics:
 - Concepte «definitori» de delicte (delicte com una construcció social dependent de normes legals i contextos culturals) *vs.* concepte «ontològic» de delicte (delicte com a una realitat objectiva i essencial, independentment de les lleis o normes socials).
- «Normalitat» del delinqüent i funcionalitat del comportament desviat *vs.* diversitat i patologia:
 - Funcions socials del delicte: cohesió social, reafirmació de valors i motor de canvi social (Durkheim).

El delicte

- Naturalesa conflictual de l'ordre social (la societat està dividida en grups amb interessos divergents, la qual cosa genera tensions i conflictes que impacten en la definició del que és delicte i com es regula) vs. consensual (la societat funciona gràcies a un conjunt de normes i valors compartits; el delicte representa una desviació d'aqueix consens general).

Aspecte	Naturalesa conflictual	Naturalesa consensual
Delicte	Resultat de desigualtats estructurals i tensions entre grups	Desviació individual del consens social
Rol de les lleis	Eina de control de l'elit per a perpetuar desigualtats	Expressió de l'interès comú i de valors compartits
Funció del sistema penal	Mecanisme de repressió i exclusió social	Instrument neutral per a restaurar l'ordre social
Objectiu de la criminologia	Desentrellar estructures de poder i desigualtat	Analitzar i prevenir desviacions individuals

El delinqüent

- La imatge del delinqüent:
 - Món clàssic: el delinqüent és un pecador que va optar pel mal en exercici de la seua llibertat, podent i devent haver respectat la llei.
 - Positivisme criminològic: el delinqüent és un presoner de la pròpia patologia (determinisme biològic) o de processos causals aliens a aquest (determinisme social).
 - Filosofia correccionalista: el delinqüent és un ser inferior, minusvàlid, incapaç de dirigir per si mateix —lliurement— la seua vida, la feble voluntat de la qual requereix de la intervenció tutelar eficaç i desinteressada de l'estat.
 - Marxisme: el delinqüent és una mera víctima de les estructures econòmiques del capitalisme, la culpable és la societat.
- La normalitat del delinqüent: són tants els subjectes «anormals» que no delinqueixen, com els «normals» que infringeixen les lleis.
- La normalitat del delictes: tota societat produeix una taxa inevitable de crim. El comportament delictiu és una resposta previsible, típica i esperada.

El delinqüent

https://www.youtube.com/watch?v=pub7_IffIpo&list=PLPmnWZurUiUu9TzHFQw2AKqN9wkxym_1d

Dilema moral: 0.00 – 1.30; 3.00 – 4.00

Existeix el gen del mal?: 5.20 – 11.49

La víctima

- Protagonisme (justícia primitiva) → Neutralització (sistema legal modern) → Redescobriment (victimologia, justícia restaurativa).
- Evitar la regressió a temps passats, a la venjança privada i a la represàlia:
 - Una resposta institucional i serena al delictes no pot seguir els dictats emocionals de la víctima.
 - No contraposar les expectatives de la víctima i els drets i garanties de l'infractor.
 - El que la víctima espera i exigeix no és exclusivament ni prioritàriament una compensació econòmica → prestacions personals a favor de la víctima, reparació simbòlica en benefici de la comunitat.
- Víctima: subjecte actiu (no mer objecte) capaç d'influir significativament en el propi fet delictiu, en la seua estructura, dinàmica i prevenció.
- <https://www.youtube.com/watch?v=gKI1H0dguBw>
- <https://www.youtube.com/watch?v=36USZI5wnhU>

La víctima

ACTIVITAT PRÀCTICA

Determina el tipus de victimització (primària, secundària o terciària), en cadascun dels següents supòsits:

- 1) Pablo, un xiquet de 10 anys, viu amb la mare en un habitatge de protecció oficial (VPO) als afores de Madrid. Els caps de setmana, visiten el pare, qui està pres en una presó de la Comunitat de Madrid. A escola, alguns companys de classe coneixen la situació familiar de Pablo i han començat a distanciar-se'n. Eviten incloure'l en activitats grupals, com ara jocs al pati o treballs en equip i, a vegades, l'exclouen intencionadament d'aniversaris i altres celebracions. Aquest rebuig no sempre es manifesta de manera directa, però Pablo sent l'aïllament i l'exclusió, cosa que li fa sentir-se diferent i marcat per la situació del pare.

La víctima

ACTIVITAT PRÀCTICA

Determina el tipus de victimització (primària, secundària o terciària), en cadascun dels següents supòs:

2) Luisa, una enginyera de programari de 35 anys, treballava en una empresa de tecnologia coneguda per l'ambient competitiu. Durant alguns anys, va ser objecte d'assetjament laboral i maltractament psicològic per part del superior immediat, qui feia comentaris despectius sobre la seua capacitat i l'aïllava d'oportunitats de desenvolupament professional. Després de reunir el valor per a denunciar aquests abusos al departament de recursos humans, Luisa es va trobar amb una resposta indiferent. L'empresa va realitzar una investigació superficial i, encara que es van reconèixer algunes conductes inapropiades, es va decidir no prendre mesures significatives contra el superior, argumentant que era un "gestor eficaç" i que les proves no eren concloents. Com a resultat de la denúncia, Luisa va ser relegada a tasques menys rellevants i va començar a notar un canvi en l'actitud dels companys, que la tractaven amb fredor o l'evitaven, temerosos que associar-se amb ella poguera perjudicar les pròpies carreres. Fins i tot, es va estendre un rumor que ella estava exagerant la situació per a obtenir una compensació econòmica o per a venjar-se perquè no l'havien ascendit. Luisa, sentint-se traïda i estigmatitzada, va començar a experimentar símptomes d'ansietat i depressió. Va decidir prendre's una llicència mèdica, però la situació es va agreujar quan el departament de recursos humans va qüestionar la legitimitat de la seua condició, insinuant que estava "jugant la carta de la malaltia" per a eludir les responsabilitats laborals.

La víctima

ACTIVITAT PRÀCTICA

Determina el tipus de victimització (primària, secundària o terciària), en cadascun dels següents supòsits:

3) Sofia, una dona de vint-i-nou anys, treballava com a infermera en una gran ciutat. Una nit, mentre tornava a casa després del seu torn, una persona armada la va atacar violentament, ja que la va amenaçar i la va agredir físicament. Encara que l'agressor es va emportar les seues pertinences, l'impacte de l'atac va deixar a Sofia amb diverses lesions físiques. Des de l'incident, Sofia pateix de trastorn d'estrès posttraumàtic. Experimenta malsons recurrents en els quals reviu l'atac, la qual cosa li provoca insomni i una constant sensació de temor. Els sorolls forts o inesperats, com un cotxe accelerant o una porta que es tanca de colp, li generen episodis de pànic. Evita eixir sola, especialment de nit, i ha deixat d'utilitzar el transport públic a causa de la por que l'ataquen de nou. Sofia també ha desenvolupat una desconfiança general cap als desconeguts i, fins i tot, a vegades, cap a persones conegudes, la qual cosa ha afectat les seues relacions personals i professionals. Se sent constantment vigilada i vulnerable, la qual cosa l'ha portada a limitar les activitats socials i a aïllar-se.

La víctima

Es pot prevenir la victimització secundària?

<https://www.rtve.es/play/videos/informe-semanal/no-sola/6870984/>

Atenció integrada a les víctimes

<https://www.youtube.com/watch?v=bomTrT011Yk>

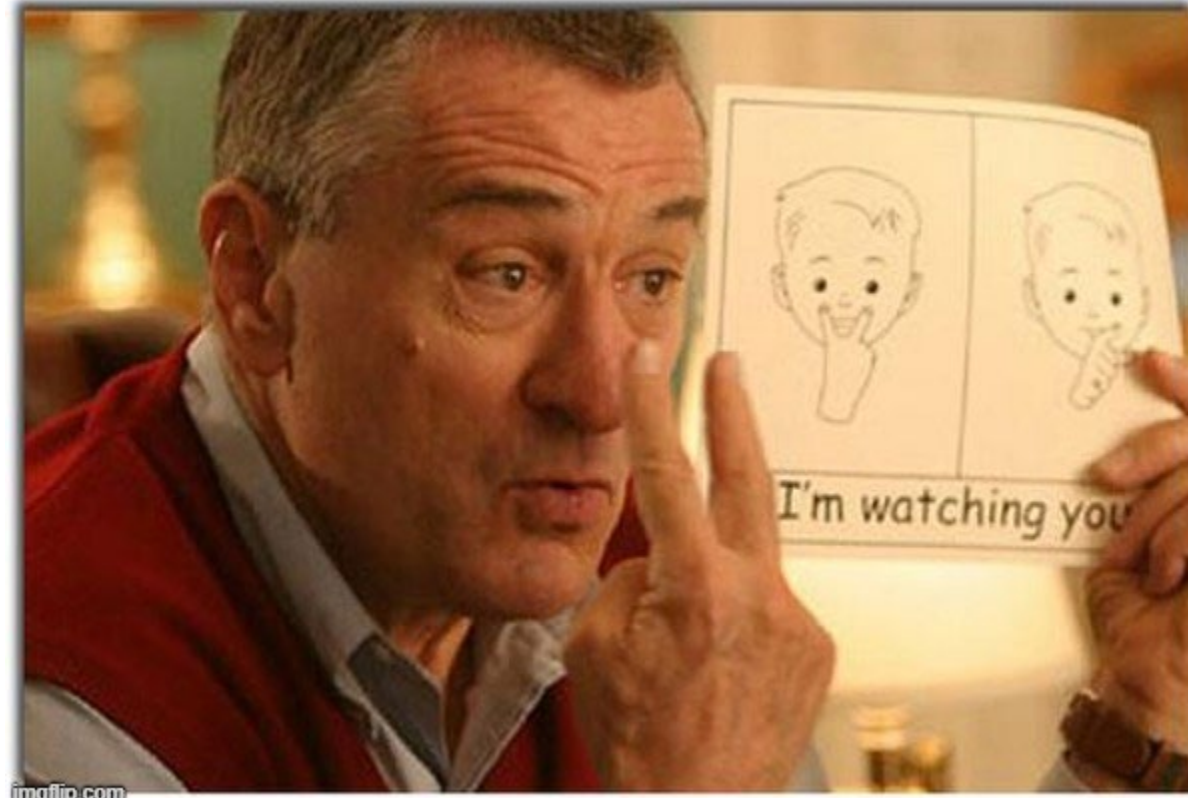
Mediació i justícia restaurativa

El control social

Conjunt d'institucions, estratègies i sancions socials que pretenen promoure i garantir el sotmetiment de l'individu als models i normes comunitàries (disciplina social).

- Agents **informals** del control social: família, escola, grup d'iguals, opinió pública...
 - Procés de socialització: interiorització de les pautes de conducta transmeses i apreses.
- Agents **formals** del control social: policia, justícia, administració penitenciària.
 - Quan les instàncies informals del control social fracassen entren en funcionament les instàncies formals, que actuen de manera coercitiva i imposen sancions qualitativament diferents de les sancions socials.

El control social

Control social formal:

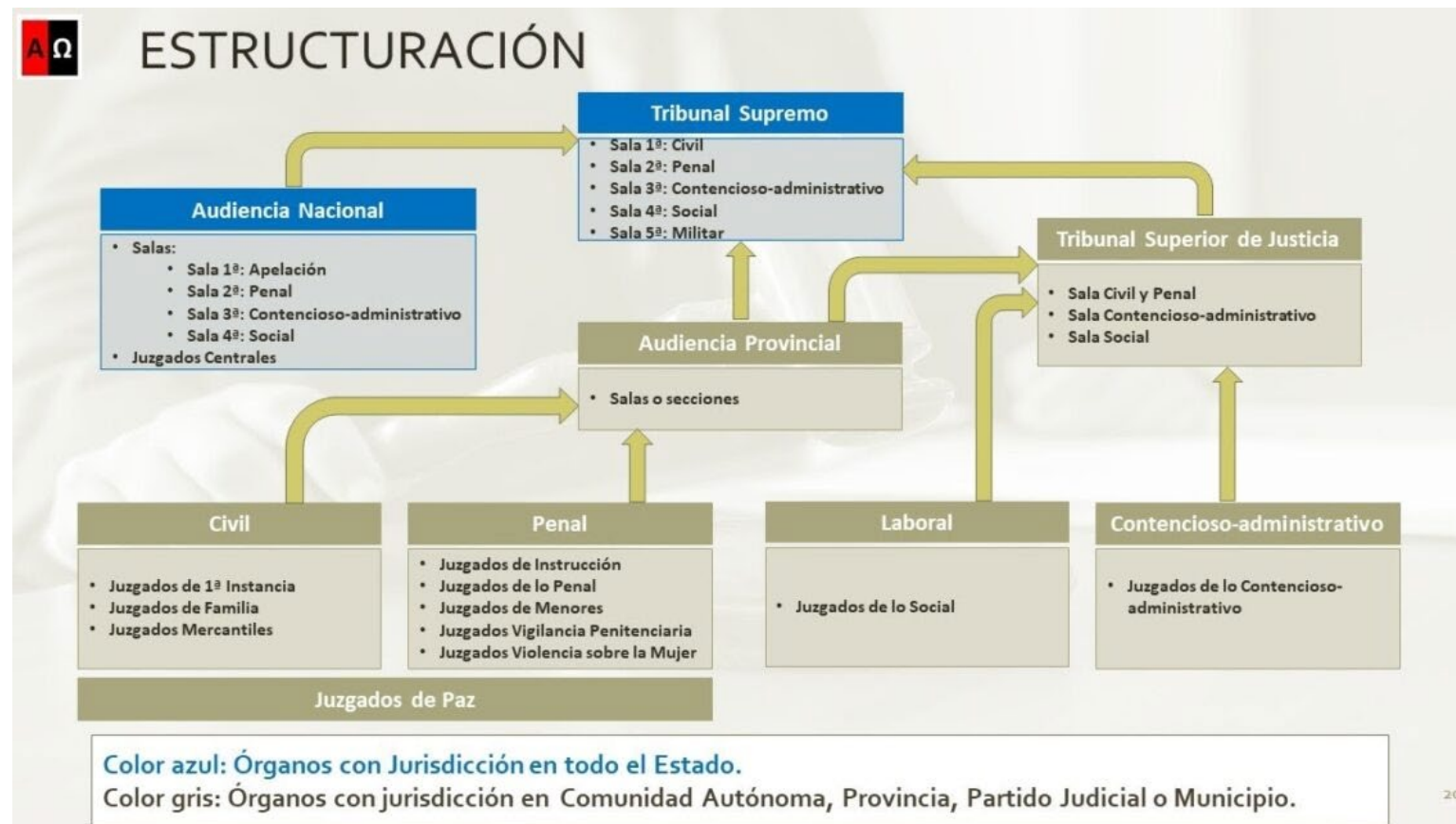
- Forces i cossos de seguretat
 - Forces i cossos de seguretat de l'Estat: Policia Nacional i Guàrdia Civil.
 - Cossos de policia autonòmics: Ertzaintza, Mossos d'Esquadra, Policia Foral de Navarra, Cos General de la Policia Canària.
 - Policies locals: municipis > 5.000 hab.
- Altres cossos amb funcions policials: Servei de Vigilància Duanera, Policia Portuària, Agents Forestals.

El control social

Control social formal:

- Poder judicial

El control social

Control social formal:

- Instituciones penitenciàries

REFERÈNCIES (MATERIAL D'ESTUDI)

- García-Pablos de Molina, A. (2016). El objeto de la criminología: delito, delincuente, víctima y control social. En A. García-Pablos de Molina, *Criminología: una introducción a sus fundamentos teóricos* (8a ed., pàg. 85-210). Tirant lo Blanch.
- Larrauri, E. (2015). Objeto de estudio de la criminología. En E. Larrauri, *Introducción a la criminología y al sistema penal* (pàg. 16-23). Trotta.
- Serrano Tárraga, M. D. (2018). Objeto de la Criminología. En M. D. Serrano Tárraga, *Criminología. Introducción a sus principios* (2a ed., pàg. 28-59). Dykinson, SL.

